

Форкуца О.А.

Львівський регіональний інститут державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

АНАЛІЗ СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АУДИТУ

У статті проаналізовано стан забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту в Україні. Представлено особливості сфери загальної середньої освіти через те, що саме тут громадяни країни отримують базові освітні послуги для всебічного розвитку. Розкрито сутність інституційного аудиту в освітній галузі як процедури, покликаної забезпечувати якісний освітній процес у сфері загальної середньої освіти. Зазначено, що центральним органом виконавчої влади України в освітній галузі, покликаним допомагати освітнім закладам гарантувати якість надання освітніх послуг, є Державна служба якості освіти.

Проаналізовано процедуру проведення інституційного аудиту в українських закладах середньої освіти. Розглянуто документи, розроблені працівниками Державної служби якості освіти для того, щоб організувати вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації, які оцінюються експертами під час проведення інституційного аудиту. Виділено показники, запропоновані Державною службою якості освіти, на основі яких потрібно здійснювати оцінку управлінських та освітніх процесів у закладах загальної середньої освіти України. Представлено загальний інструментарій здійснення інституційного аудиту в закладах загальної середньої освіти, розроблений Державною службою якості освіти. Обґрунтовано практичне застосування цього інструментарію у двох загальноосвітніх середніх школах України.

Зроблено висновки про належну роботу щодо інтеграції та адаптації школярів до навчального процесу у школах, де проводилися пілотні інституційні аудити. Зазначено основні недоліки проведення інституційного аудиту в рамках пілотних проектів. Акцентовано на заходах, здатних усунути недоліки здійснення інституційного аудиту в закладах середньої освіти.

Зазначено, що Державною службою якості освіти розроблено онлайн-форми анкетування вчителів, учнів та їх батьків, які разом із бланковими формами спрямовані на покращення здійснення інституційного аудиту в закладах середньої освіти. Представлено заходи, які необхідно застосовувати з метою покращення процедури проведення інституційного аудиту в закладах середньої освіти. Резюмовано, що перехід на нові методи оцінки якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України розпочато.

Ключові слова: інституційний аудит, загальна середня освіта, освітні заклади, школи, якість.

Постановка проблеми. Суспільний розвиток залежить від багатьох чинників, які є запорукою прогресивних змін у цивілізованому середовищі, і саме освіта є одним із ключових факторів, які стимулюють позитивні трансформації в державі. Саме освітні послуги є тим індикатором, який визначає, наскільки результативним та конкурентоспроможним є національне господарство тієї чи іншої країни, оскільки від цього залежить розвиток ринку праці та загальний рівень ефективності економічної системи держави.

Таким чином, покращення надання освітніх послуг є запорукою невідомого прогресу в суспільстві, тому надзвичайно важливо розвивати нові підходи до удосконалення цього процесу. Одним із таких інструментів можна вважати інсти-

туційний аудит, покликаний підвищувати якість освітніх послуг у закладах середньої освіти. Тому необхідно постійно здійснювати аналіз заходів, спрямованих на реалізацію процедури перевірки та оцінки якості надання освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема надання освітніх послуг та покращення якості цього процесу періодично порушується у працях багатьох науковців. Зокрема, ці питання досліджуються В.Д. Базилевичем, Й.М. Бексидом, Т.М. Боголібом, Є.М. Бойком, Я.Г. Бучковською, Л.О. Добровольською, О.В. Кукліним, М.Й. Маликом, К.В. Павлюком, В.В. Сафоною.

Проте сучасні умови розвитку суспільства об'єктивно зумовлюють потребу подальшого

пошуку шляхів покращення функціонування освітньої галузі та виходу її на новий якісний рівень. Це потребує глибоких наукових досліджень щодо розширення спектру послуг, вдосконалення якості освітнього процесу та застосування новітніх інструментів, методів та механізмів діяльності освітніх закладів, зокрема закладів загальної середньої освіти.

Постановка завдання. У зв'язку з потребою пошуку шляхів покращення якості освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти метою цієї статті є аналіз стану забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту в контексті функціонування Державної служби якості освіти, оцінка роботи цього центрального органу виконавчої влади України та представлення пропозицій щодо покращення процесу здійснення інституційного аудиту в сучасних умовах розвитку загальноосвітнього комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера загальної середньої освіти є особливою, оскільки саме тут громадяни країни отримують базові освітні послуги, що стають фундаментом їх всебічного розвитку. Специфіку цієї галузі зазначено в Законі України «Про загальну середню освіту», який був прийнятий у 1999 році. У цьому законодавчому акті представлено визначення загальної середньої освіти як «цілеспрямованого процесу оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності» – таке трактування подане в ст. 3 Закону [1].

Галузь загальної середньої освіти відповідає особливостям розвитку національної системи освіти і становить собою сукупність установ наукового, науково-методичного та методичного спрямування, навчально-виховних та культурно-освітніх закладів, органів управління освітою державного і місцевого рівня та науково-виробничих підприємств. Усі ці заклади та установи надають освітні послуги та займаються вихованням осіб відповідно до реалізації права українських громадян на освіту, записаного в Основному Законі української держави [2]. Тому надзвичайно важливо, щоб саме ця ланка загальної середньої освіти мала змогу гарантувати надання якісних освітніх послуг населенню.

Саме на це спрямований інституційний аудит, покликаний забезпечувати якісний освітній процес. У Законі України «Про освіту», прийнятому

у 2017 році, зазначено, що інституційний аудит треба розглядати як комплексну зовнішню перевірку та оцінку діяльності процесів управлінського та освітнього характеру, які відбуваються в закладі освіти і забезпечують його сталий розвиток та ефективну роботу (ст. 45 Закону України «Про освіту») [3]. Іншими словами, інституційний аудит передбачає здійснення процедури оцінки діяльності закладів загальної середньої освіти зовнішніми експертами, покликаними вивчити освітні та управлінські процеси, що відбуваються в цих закладах, із метою допомогти їм покращити рівень свого розвитку та функціонування на засадах культури, прозорості, інноваційності та взаємодії з іншими освітніми закладами на взаємовигідній основі.

Механізм реалізації інституційного аудиту в закладах загальної середньої освіти прописаний у Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки від 9 січня 2019 року № 17 [4]. Центральним органом виконавчої влади України в освітній галузі, покликаним допомагати освітнім закладам гарантувати якість надання освітніх послуг, є Державна служба якості освіти. Вона функціонує на підставі Положення про Державну службу якості освіти України [5].

Для об'єктивного та всебічного проведення інституційного аудиту в школах державним вищим навчальним закладом «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України за сприяння Державної служби якості освіти запропоновано освітню програму «Інституційний аудит та розбудова внутрішньої системи забезпечення якості освіти» для тих осіб, яких передбачено залучити до проведення інституційного аудиту в 2020 році. Йдеться про педагогічних працівників та працівників інститутів післядипломної освіти, які мають пройти навчання для набуття кваліфікації регіональних експертів у сфері інституційного аудиту. Також освітня програма стосується керівників шкіл, які мають пройти курси підвищення кваліфікації щодо забезпечення якості освітнього процесу, та державних службовців, покликаних забезпечувати проведення інституційного аудиту.

Зокрема, Служба координує роботу з підготовки експертів-тренерів, які мають працювати в регіональних освітніх закладах та проводити в них інституційний аудит. Крім того, Службою сформовано базу даних цих тренерів, яка наприкінці 2019 року містила інформацію про 4744 осіб.

Працівники Державної служби якості освіти розробили низку документів для того, щоб організувати вивчення практичного досвіду роботи учасників сертифікації, тобто тих педагогічних працівників, яких оцінюють експерти під час проведення інституційного аудиту:

- програма підготовки експертів;
- анкета для відбору експертів, які будуть здійснювати інституційний аудит;
- анкета для учасників сертифікації, в якій ті самостійно оцінюють власні вміння, знання та компетентності;
- методика, на основі якої експерти мають оцінювати, наскільки професійним є рівень компетентностей учасників сертифікації;
- орієнтовний перелік запитань для інтерв'ю з вчителем, якого оцінює експерт;
- форма спостереження за ходом уроку;
- форма експертного висновку та методичні рекомендації щодо її заповнення;
- форма спостереження за діяльністю учасника сертифікації упродовж його робочого дня;
- анкета для інтерв'ю з керівником школи;
- акт про те, що експерту відмовлено у вивченні практичного досвіду педагогічних працівників [6].

Протягом квітня-травня 2019 року експертні групи, які були сформовані з метою здійснення інституційного аудиту, вивчали практичний досвід діяльності 316 педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (ця цифра становила 37% від кількості тих, що були зареєстровані для проходження сертифікації у процесі здійснення інституційного аудиту). А протягом вересня-жовтня 2019 року число педагогічних працівників збільшилося до 498 осіб, що становило 58% відповідно. А 5% респондентів (45 вчителів) від числа зареєстрованих відмовилися від участі в сертифікації з різних об'єктивних причин – хвороба, переїзд тощо [6].

Усі зведені дані щодо проведеного оцінювання та висновки експертів були передані Державною службою якості освіти Українському центру оцінювання якості освіти.

Поряд із цим Державна служба якості освіти запропонувала 96 показників, на основі яких треба здійснювати оцінку управлінських та освітніх процесів у закладах загальної середньої освіти України, а також загальний інструментарій здійснення інституційного аудиту, який включає 11 форм. Зокрема це:

- форма вивчення документації;

- форма спостереження за проведенням занять у закладах середньої освіти та за освітнім середовищем загалом;

- перелік питань для інтерв'ю з керівниками закладів, їх заступниками, представниками учнівського самоврядування, соціальними педагогами та психологами;

- анкети для вчителів, учнів та їх батьків;

- опитувальний аркуш директора навчального закладу.

Ці форми апробувалися весною 2019 року в 7 українських регіонах, і їх успішно використали 12 шкіл.

Також Державною службою якості освіти розроблено онлайн-форми анкетування вчителів, учнів та їх батьків, які разом із бланковими формами спрямовані на покращення здійснення інституційного аудиту в закладах середньої освіти.

Інструментарій, розроблений Службою, знайшов практичне застосування, – у 2019 році було реалізовано перші пілотні інституційні аудити, які проводилися у Княжицькій загальноосвітній школі I–III ступенів Броварського району Київської області та у Літківській загальноосвітній школі I–III ступенів імені М.П. Стельмаха. У першій школі аудит проводило сім експертів протягом чотирьох днів, а у другій – десять експертів протягом одинадцяти днів.

Дані проведеного у цих школах анкетування учасників освітнього процесу та їх батьків засвідчили, що учні загалом задоволені навчальним процесом та почуваються безпечно і комфортно на заняттях. Респонденти зазначили, що їх влаштовує психологічний клімат у школах, де вони навчаються.

Крім опитування, експерти проводили спостереження за шкільним середовищем і проведенням шкільного дозвілля на перервах між уроками, вивчалася необхідна документація, відповідно, було зроблено висновки про належні умови для навчання учнів та розвитку вчителів.

Отже, на основі аналізу проведення пілотного інституційного аудиту аналітики дійшли висновку про принципово нову для українських шкіл процедуру оцінки якості навчального процесу в закладах загальної середньої освіти:

- по-перше, інституційний аудит дає змогу створити умови для самореалізації та гармонійного розвитку особистості шляхом покращення якості надання освітніх послуг. Це забезпечується новим видом взаємодії держави та закладів загальної середньої освіти;

- по-друге, завдяки інституційному аудиту стало можливим зруйнувати стереотипи щодо

діяльності державних органів влади в галузі освіти, які тільки карають та контролюють освітні заклади і є надмірно забюрократизованими. Завданням інституційного аудиту є не покарання, а допомога школам віднайти найдієвіші інструменти для забезпечення якісного навчання учнів [6].

Іншими словами, можна вести мову про належну роботу щодо інтеграції та адаптації школярів до навчального процесу в школах, де проводилися пілотні інституційні аудити.

Втім, як зауважує І. Лікарчук, экс-керівник Українського центру оцінювання якості освіти, ці пілотні проекти не були позбавлені певних недоліків. Зокрема, йдеться про епізодичність відвідування уроків експертами – наприклад, у Княжицькій школі експерти відвідали 58 уроків у 52 вчителів, що свідчить про те, що в кожного педагогічного працівника перевіряючі були присутні лише один чи два рази [7]. У цьому випадку складно вести мову про об'єктивність отриманих результатів інституційного аудиту.

Таким чином, із метою покращення процедури проведення інституційного аудиту в закладах середньої освіти необхідно реалізовувати такі заходи:

- постійно працювати над вдосконаленням інструментарію його здійснення;
- положення щодо покращення процедури перевірки потрібно закріплювати у відповідних нормативно-правових актах;
- необхідно вживати заходи щодо абстрагування від колишньої практики фронтальної перевірки навчальних закладів, яка діяла на основі констатації спектру недоліків, присутніх у школах, а не на рекомендаціях щодо їх усунення;
- варто припинити практику втручання експертів у педагогічну діяльність вчителів, які часто можуть диктувати їм, як треба проводити уроки, поводитися з учнями тощо. Такі методи є авторитарними і позбавляють педагогічних працівників свободи та творчого підходу у процесі проведення занять.

Реалії свідчать про те, що перехід на нові методи оцінки якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти України розпо-

чато, проте є багато невіршених питань, процедурних моментів та неточностей, які варто вирішувати в нормативно-правовому та організаційному порядку.

Висновки. Отже, інституційний аудит можна розглядати як новітню процедуру, на основі якої здійснюється оцінка якості освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Він базується на засадах демократичності, неупередженості та об'єктивності і принципово відрізняється від тих контрольних заходів, які донедавна здійснювалися в освітній сфері.

Координувати та регулювати процедуру здійснення інституційного аудиту у сфері загальної середньої освіти України покликаний такий центральний орган виконавчої влади, як Державна служба якості освіти. За подання цієї Служби в 2019 році було реалізовано два пілотні проекти щодо проведення інституційного аудиту в загальноосвітніх середніх школах України. Зазначено, що перевірка засобами інституційного аудиту в зазначених школах була проведена на належному рівні, хоча безперечно надалі цей процес потребує покращення в контексті організаційного та кадрового забезпечення.

Зокрема, треба вдосконалювати нормативно-правове забезпечення здійснення інституційного аудиту, вносити відповідні правки до законодавчої та методичної бази, пильнувати, щоб експерти не перевищували своїх повноважень і не втручалися в безпосередню діяльність педагогічних працівників в процесі виконання ними своїх професійних обов'язків. І найголовніше – стежити за тим, щоб інституційний аудит реалізовувався на демократичних засадах і виконував своє основне призначення – допомагати покращувати якість освітнього процесу, а не шкодити йому.

Перспективою подальших наукових досліджень у цьому напрямі є обґрунтування шляхів покращення здійснення інституційного аудиту в закладах загальної середньої освіти України відповідно до сучасного стану розвитку української держави та її освітньої галузі і кращих надбань розвинутих країн світу.

Список літератури:

1. Про загальну середню освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 03.05.2020)
2. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр> (дата звернення: 02.05.2020)
3. Про освіту : Закон України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12 (дата звернення: 29.12.2019)
4. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти від 09.01.2019 р. № 17 : Наказ Міністерства освіти і науки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> (дата звернення: 03.05.2020)

5. Положення про Державну службу якості освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF> (дата звернення: 04.05.2020)

6. Звіт про діяльність Державної служби якості освіти України за 2019 рік. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/ykosti-osvitu-zvit-2019-pdf.pdf (дата звернення: 04.05.2020)

7. Лікарчук І. Інституційний аудит у школах потрібний. URL: <http://osvita.ua/blogs/69942/> (дата звернення: 05.05.2020).

Forkutsa O.A. ANALYSIS OF THE QUALITY ASSURANCE OF SECONDARY EDUCATION BY INSTITUTIONAL AUDIT

The article analyzes the state of the quality assurance of secondary education by institutional audit in Ukraine. The peculiarity of the sphere of general secondary education is presented due to the fact that it is here that the citizens of the country receive basic educational services for their comprehensive development. The essence of institutional audit in the field of education as a procedure designed to ensure a quality educational process in the field of general secondary education is revealed. It is noted that the central body of executive power of Ukraine in the field of education, designed to help educational institutions to guarantee the quality of educational services, is the State Service for Education Quality.

The procedure of conducting an institutional audit in secondary education institutions is analyzed. The documents developed by the employees of the State Service for Education Quality in order to organize the study of practical experience of certification participants, which are evaluated by experts during the institutional audit, are considered. The indicators proposed by the State Service for Education Quality, on the basis of which it is necessary to assess the management and educational processes in general secondary education institutions of Ukraine, are noted. The general tools of institutional audit developed by the State Education Quality Service are presented.

The practical application of this toolkit in two secondary schools of Ukraine is substantiated. Conclusions were drawn on the proper work on the integration and adaptation of students to the educational process in schools where pilot institutional audits were conducted. The shortcomings of the institutional audit in the framework of pilot projects were noted. Emphasis is placed on measures that can address the shortcomings of institutional audit in schools.

It is noted that the State Service for Education Quality has developed online forms of questionnaires for teachers, students and their parents, which together with the blank forms are aimed at improving the implementation of institutional audit in secondary education. Measures to be taken to improve the institutional audit procedure in secondary education are presented. It is summarized that the transition to new methods of assessing the quality of the educational process in general secondary education institutions of Ukraine has begun.

Key words: institutional audit, general secondary education, educational institutions, schools, quality.